

УДК 368

В.В. Волкова, кандидат економічних наук, доцент кафедри «Фінанси і банківська справа», Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ СТРАХОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ

Методичні аспекти державного регулювання страхового ринку України. Обґрунтовано необхідність покращення системи регулювання страхового сектору. Наведено динаміку страхових компаній України. Виділено три моделі державного регулювання страхового ринку. Доведено, що розвиток страхового ринку визначається ефективністю застосованих методів державного регулювання. Розглянуто окремі точки зору на проблему регулювання страхової справи з боку держави. Визначено, що особливу значущість у цей час набувають проблеми штучного обмеження конкуренції на страховому ринку в результаті дій органів влади. Охарактеризовано механізм діяльності страховика по обслуговуванню споживачів страхових послуг. Зазначено методи регулювання страхового бізнесу України в умовах євроінтеграції. Запропоновано заходи покращення захисту страхової діяльності.

Ключові слова: страховий ринок, державне регулювання, страхова послуга, страховий нагляд, євроінтеграція, трансформація економіки.

Рис.1, Табл.1, Літ. 9

В.В. Волкова

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ГОСУДАРСТВЕННОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ СТРАХОВОГО РЫНКА УКРАИНЫ

Обоснована необхідність удосконалення системи регулювання страхового сектора. Отражена динаміка кількості страхових компаній України. Выделены три модели государственного регулирования страхового рынка. Доказано, что развитие страхового рынка определяется эффективностью применяемых методов государственного регулирования. Рассмотрены отдельные точки зрения на проблему регулирования страховой деятельности со стороны государства. Установлено, что особую важность приобретает проблема искусственного ограничения конкуренции на страховом рынке в результате действий органов власти. Охарактеризован механізм діяльності страховика по обслуговуванню потребителів страхових послуг. Отмечены методы регулирования страхового бизнеса Украины в условиях евроинтеграции. Предложены мероприятия улучшения защиты страховой деятельности.

Ключевые слова: страховой рынок, государственное регулирование, страховая услуга, страховой надзор, евроинтеграция, трансформация экономики.

V. Volkova

METHODOICAL ASPECTS OF STATE REGULATION OF THE INSURANCE MARKET OF UKRAINE

Need of improvement of system of regulation of insurance sector is proved. Dynamics of quantity strakhovikh of the companies of Ukraine. Three models of state regulation of the insurance market are allocated. It is proved that development of the insurance market is defined by efficiency of the applied methods of state regulation. The separate points of view on a problem of regulation of insurance activity from the state are considered. It is established that special importance is gained by a problem of artificial restriction of the competition in the insurance market as a result of actions of authorities. The strakhovikh of services is characterized mechanism activities of a strakhovik for consumer service. Methods of regulation of insurance business of Ukraine in the conditions of European integration are noted. Actions of improvement of protection of insurance activity are offered.

Keywords: insurance market, state regulation, insurance supervision, European integration, transformation of economy

Актуальність дослідження. Стратегічний курс України на інтеграцію в європейське та світове співтовариство становиться вирішальним чинником економічних, політичних та соціальних змін, а також в питаннях регулювання страхового сектору. Протягом останніх років стратегія розвитку страхування України супроводжується вдосконаленням нормативно-правової бази, запровадженням нових страхових продуктів, вживанням заходів, які сприяють підвищенню надійності роботи страхових компаній та страхових посередників. Таким чином, для вирішення цих важливих завдань необхідно, передусім, розробити та обґрунтувати заходи регулювання страхового сектору України, актуальність і своєчасність яких зумовлена тими чинниками проблемами, які були визначені в попередніх дослідженнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні вчені, які проводили дослідження та наукові обґрунтування питань державного регулювання страхової діяльності є: Аберніхіна І.Г., В.В. Виговська, О.О. Гаманкова, Д. А. Навроцький, О.Д. Сафонова та інші [1-5]. Але в сучасних умовах кризи ринкової економіки та виходу страхового ринку на світовий рівень страхова справа потребує розробки сучасних пропозицій відносно державного регулювання.

Мета статті. Метою дослідження є визначення особливостей функціонування страхового сектору та розроблення рекомендацій щодо розвитку системи ефективного державного нагляду за страховою діяльністю в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Страховий ринок є невід'ємною складовою фінансового ринку України. Успішний його розвиток залежить від розширення переліку страхових послуг, підвищення їхньої конкурентоспроможності, удосконалення порядку оподаткування страхової діяльності, підвищення вимог до порядку створення діяльності страхових компаній, подальшої інтеграції країни у міжнародні структури, залучення страхового ринку до вирішення найважливіших питань економічного розвитку [5].

На нашу думку, український страховий ринок – один із найперспективніших з точки зору потенціалу розвитку. Проте страхуванням в Україні охоплено менш як 10-15% страхового поля, тоді як у країнах Західної Європи – понад 94% [6].

Ринок страхових послуг України є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Динаміка кількості страхових компаній представлена на рисунку 1.

Як видно з рисунку 1 загальна кількість страхових компаній станом на 31.03.2016 становила 352, у тому числі страхові компанії "life" – 46 компаній, страхові компанії "non-life" – 306 компаній, (станом на 31.03.2015 – 385 компаній, у тому числі страхові компанії "life" – 55 компаній, страхові компанії "non-life" – 330 компаній). Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення: так, станом на 31.03.2016 порівняно з аналогічною датою 2015 року, кількість компаній зменшилась на 33 страхові компанії. Головними причинами поступового скорочення кількості вітчизняних страхових компаній вважаємо складну економічну та політичну ситуацію в країні та концентрацію страхових компаній на збиткових видах страхування.

Протягом аналізованого періоду зменшилась кількість укладених договорів страхування на 17 104,0 тис. одиниць (або на 34,5%), при цьому на 12 640,9 тис. одиниць (69,8%) зменшилась кількість договорів з добровільного страхування, в тому числі: кількість укладених договорів страхування майна зменшилась на 820,0 тис. одиниць (54,1%); кількість укладених договорів страхування від вогневих ризиків та ризиків стихійних явищ зменшилась на 6 954,4 тис. одиниць (92,8%); кількість укладених договорів страхування від нещасних випадків зменшилась на 2 813,2 тис. одиниць (на 65,9%) [7].

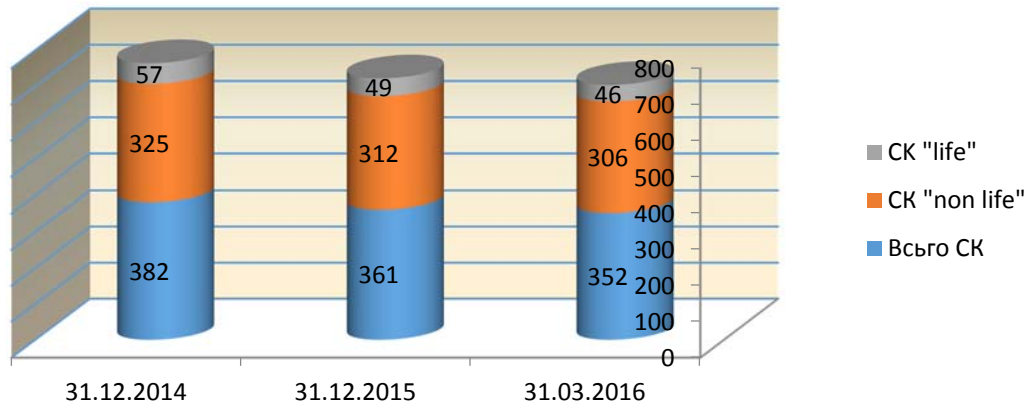

Рис.1. Кількість страхових компаній України в 2014-2016 рр.

Дослідження довело, що в світі існує три моделі державного регулювання страхового ринку. Розглянемо сутність кожної з них більш детально.

Перший тип – континентальна. Дана модель притаманна економіці Німеччини, Швеції та Японії. Континентальна модель заснована на жорсткій законодавчій регламентації і деталізації діяльності учасників страхового ринку. Особливо жорсткими умовами контролю з боку держави відрізняється Німеччина. В Росії застосовують систему страхового нагляду, єдину для всіх суб'єктів федерації.

Другим типом є ліберальна модель. Ця модель поділяється на централізовану та децентралізовану. Централізована модель притаманна економіці Великобританії. Для цієї моделі характерна єдина система регулювання, страхові організації при цьому дотримуються загальних правил, норм і нормативів. Децентралізована модель притаманна економіці США. При даній моделі створюються різні умови, в яких функціонують страхові компанії. В США федеральне законодавство в сфері страхування відсутнє та регулювання страхової діяльності здійснюється на рівні відповідного штату.

Третім типом державного регулювання страхового ринку виступає змішана модель. Вона притаманна економіці Франції. Для цієї моделі характерним є регламентація діяльності страхових організацій, яка поєднана з гнучкими підходами, які дають можливість забезпечити достатній рівень конкуренції на страховому ринку. В Канаді окремі аспекти страхування регулюються на федеральному рівні, але основні повноваження передані владі провінцій. На нашу думку, саме такої моделі державного регулювання страхового ринку варто дотримуватись Україні, оскільки це буде сприяти підвищенню рівня конкуренції на страховому ринку та сприятиме захисту страхових інтересів страховиків з боку держави.

Розвиток страхового ринку визначається ефективністю застосовуваних державою методів його регулювання.

На думку Сподаревої О. Г. модель державного регулювання страхового ринку України можна розмістити між континентальною та змішаною, про що свідчить неодноразова зміна центрального органу у справах нагляду за страховою діяльністю, вимоги отримання ліцензії на кожний вид страхування, чіткі вимоги до визначення платоспроможності страховиків, захист інтересів страхових компаній державою, умови вільної конкуренції під час здійснення страхової діяльності в сучасних умовах [8].

Заслуговує на увагу концептуальний підхід до вирішення даної проблеми, запропонований В. В. Виговською та М. П. Торб'як. Автори розробили концептуальні підходи щодо розвитку страхового ринку в умовах трансформації економіки. Згідно наведеної концепції досягається така мета як розробка заходів і системи їх реалізації щодо створення сприятливих умов розвитку страхового ринку в умовах структурної трансформації економіки, перетворення його в стратегічно значущий сектор економіки

України. Інструменти реалізації концептуальних підходів до розвитку вітчизняного страхового ринку можуть бути організаційними, економічними, методичними. Перші спрямовані на вдосконалення організаційної структури страхового ринку, спроможної забезпечити розвиток суб'єктів страхування, сприяти налагодженню взаємодії страхового бізнесу, держави та суспільства й створенню умов для активізації участі страхового ринку України в структурній трансформації економіки та інтеграції у світовий простір.

Друга група інструментів впливає на економічні інтереси суб'єктів страхового ринку. Економічні методи включають до свого складу податки, пільги, субсидії, ціни (страхові тарифи), процентні ставки, валютний курс, заробітну плату. До методичних інструментів автори віднесли систему показників, яка характеризує кількісні та якісні параметри розвитку страхового ринку. Все це має позитивний вплив на економічну стабільність суспільства, соціальну захищеність громадян, зниження соціальної напруги та активізує процес інвестування коштів у структурну трансформацію економіки України, що сприятиме її ефективному розвитку в цілому [2].

Варто погодитись з відомим вченим Д. А. Навроцьким, який виділяє основні засоби ефективного розвитку вітчизняного страхового ринку, які існують в сучасних наукових колах. Серед них автор виділяє інформаційні, організаційні, економічні, правові. На думку вченого вказані засоби дозволяють як найкраще вдосконалити проблемні питання розвитку вітчизняного страхового ринку [4].

Також заслуговує на увагу погляд В. В. Железняк та І. Г. Аберніхіна, які говорять про методи оцінки рівня та тенденцій розвитку страхового ринку, вибір яких залежить від конкретних завдань дослідження (табл.1). Науковці пропонують виділити три групи методів оцінки рівня розвитку страхового ринку: аналітичні методи, методи соціології, методи економіко-математичного моделювання. До аналітичних методів належить більшість традиційних методів регіонального і відтворювального аналізу.

Таблиця 1

Методи ефективного розвитку вітчизняного страхового ринку

Методи	
1. Економічні	Розроблення та вдосконалення методів залучення внутрішніх джерел інвестування в Україні та регіонах
2. Правові	Удосконалення законодавчої бази у сфері страхового бізнесу та формування державної економічної політики щодо залучення фінансових ресурсів страховиків в інвестиційний процес
3. Організаційні	Формування системи методів контролю за цільовим використанням інвестиційних ресурсів страхових компаній
4. Інформаційні	Формування інформаційної бази діяльності страхових компаній та акумуляції їх фінансових ресурсів

Зазначені методи базуються на різних операціях зі статистичними даними. Методи соціології використовують засоби оцінки рівня розвитку регіонального страхового ринку, основою яких є узагальнення інформації та оцінок, що надані респондентами. Методи економіко-математичного моделювання використовуються для прогнозування оцінних показників-індикаторів та визначення тенденцій розвитку страхового ринку. Найсуттєвішою проблемою при оцінці рівня розвитку страхового ринку є формування сукупності оцінних показників-індикаторів, що його характеризують.

Вчені зазначають, що ефективний розвиток страхового ринку неможливий без оцінки його проміжних станів. При цьому найбільш перспективними в практичному плані є інтегральні підходи, як найбільш результативні, а серед них – соціологічні

методи і методи експертних оцінок, побудовані з використанням економіко-математичних методів на основі думок респондентів і фахівців-експертів [1-5].

О.О. Гамакова розглядає методи державного регулювання ринку страхових послуг, також наводить їх класифікацію за формою впливу на об'єкт (прямі та непрямі) та за засобами впливу (адміністративні, економічні, правові). Науковець наголошує, що в сучасній вітчизняній економічній літературі поки що не існує єдиної думки щодо змісту прямих та непрямих методів державного регуляторного впливу. За об'єктом впливу при застосуванні непрямих методів є сенс вважати ринок в цілому, а при застосуванні прямих методів – діяльність страховиків [3].

Особливу значущість у цей час набувають проблеми штучного обмеження конкуренції в результаті дій органів влади в окремих регіонах або державних відомствах при проведенні страхових операцій. Тому завдання державних органів влади повинні полягати в тому, щоб не допускати створення привілейованого положення для окремих страхових організацій при проведенні страхових операцій у яких-небудь регіонах або у відношенні яких-небудь державних або інших програм, здійснювати на конкурсній основі відбір страховиків для участі в реалізації програм, проведених з використанням державних ресурсів.

Важливою умовою ефективного державного регулювання страхової діяльності в країні є наявність відповідної інфраструктури страхового ринку. Вона повинна містити в собі: систему перестраховування, страхові пули й інші об'єднання страховиків, страхових посередників, аварійних комісарів, аудиторів, актуаріїв, інформаційно-аналітичні центри, рейтингові агентства, організації по підготовці й перепідготовці кадрів. Процес державного регулювання страхової діяльності в цій частині повинна полягати в організації й регламентуванні діяльності даних структур. [9].

Діяльність страховика по обслуговуванню споживачів страхових послуг передбачає певний механізм дій, що включає в себе такі етапи:

- отримання інформації про ризик, який передбачається прийняти на страхування, оцінку ступеня ризику та інші підготовчі заходи, що пов'язані з винесенням рішення про прийняття ризику на страхування;
- укладання договорів страхування;
- супроводження договорів страхування (внесення доповнень, змін, припинення дії)
- виконання договорів страхування – врегулювання вимог, що витікають із договорів страхування (сплата страхового відшкодування).

Всі етапи відображають певні стадії реалізації договору страхування, багато з яких передбачають участь спеціалістів різних галузей, а також тих, яких у страховика не має з певних причин.

Таким чином, інфраструктура страхового ринку передбачає певну систему відносин та взаємодію між професійними учасниками страхового ринку та спеціалістів інших видів діяльності та структуру цих видів діяльності, що буде сприяти ефективному функціонуванню страховика та якісному наданню страхових та перестрахових послуг.

На нашу думку, для створення ефективного механізму захисту страхової справи з боку держави та адміністративних органів в Україні необхідно вжити наступні заходи:

- сформувати робочу групу за участю представників ринку, регулятора та інших зацікавлених осіб з метою доопрацювання та затвердження Програми розвитку страхового ринку України до 2020 р;
- регулювати та контролювати резерви страховиків, а саме процес їх формування та розміщення;
- відновити довіру фізичних та юридичних осіб до страхових організацій;
- підвищити вимоги до джерел формування статутного капіталу страховиків;
- стимулювати розвиток пріоритетних напрямків страхування – співстрахування та перестраховування;

- створити умови для підвищення конкурентоспроможності страхового ринку України;
- стимулювати страховиків до отримання міжнародних рейтингів фінансової стійкості;
- скоригувати окремі положення законопроекту Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне медичне страхування», внести зміни до діючого податкового законодавства та привести їх у відповідність до існуючих економічних реалій;
- мінімізувати можливості зловживання державною владою при контролі діяльності страховиків та використанні грошових фондів МТСБУ;
- посилити контроль за діяльністю страховиків за з боку органів страхового нагляду;
- впровадити зміни до порядку оподаткування страховиків з метою мінімізації фінансових схем;
- створювати об'єднання страховиків з метою підвищення їх надійності та платоспроможності;
- створювати умов розвитку добровільних видів страхування;
- забезпечити баланс інтересів між страховиками та страхувальниками [6].

Вважаємо, що в умовах євроінтеграції методи державного регулювання страхової діяльності повинні полягати в наступному:

- ✓ прийнятті нових та внесенні змін до діючих законів та інших нормативних актів сфері страхування;
- ✓ контролі з боку Уповноваженого органу за дотриманням всіма суб'єктами страхового ринку вимог діючого законодавства;
- ✓ наданні державних гарантій соціального захисту окремих верств населення;
- ✓ визначенні кваліфікаційних вимог до керівників та працівників страхової компанії, а також посередників та інших учасників страхового ринку;
- ✓ регулюванні фінансової стійкості та визначенні платоспроможності страховиків;
- ✓ забезпеченні виконання своїх зобов'язань всіма сторонами договору страхування;
- ✓ контролі за сплатою податків та зборів всіма учасниками страхового ринку;
- ✓ створенні цільових резервів, які будуть компенсувати нездатність окремих страховиків при виконанні їх зобов'язань, зокрема по договорах довгострокового страхування життя
- ✓ накладанні штрафів на учасників страхового ринку, які не виконують або виконують не повною мірою визначені вимоги.

Так як існуючий рівень державного регулювання страхового сектору економіки України поки що не можна назвати ефективним, тому вважаємо за потрібним навести пропозицій щодо удосконалення методики державного регулювання страхового ринку. Система державного регулювання поточної діяльності страховиків спрямоване, в першу чергу, на забезпечення їх фінансової стійкості.

Висновки. Підсумовуючи вище викладене, можемо стверджувати, що ефективний процес державного регулювання страхової діяльності суттєво покращить якість наданих страхових послуг клієнтам, активізує процес інвестування коштів в економіку України, а також сприятиме її ефективному розвитку в цілому. Запропоновані на основі критичного аналізу літературних джерел заходи регулювання страхової діяльності сприятимуть ефективного розвитку вітчизняного страхового ринку в умовах інтеграції в світове співтовариство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Аберніхіна І.Г. Методи та підходи оцінки рівня розвитку регіонального страхового ринку / В. В. Железняк, І. Г. Аберніхіна // Збірник наук. пр. Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна «Проблеми економіки транспорту». – 2013. – Вип. 6. – С. 76-82.
2. Виговська В. В. Концептуальні підходи щодо розвитку страхового ринку України / В. В. Виговська, М. П. Горб'як // Науковий вісник ЧДДЕУ. – 2013. – № 1 (17). – С. 160-165.
3. Гаманкова О.О. Методи державного регулювання ринку страхових послуг / О.О. Гаманкова // Формування ринкових відносин в Україні / зб. наук. праць. Вип. 10 (101). – К.: КНДЕІ, 2009. – с. 71-73.
4. Навроцький Д. А. Формування страхового ринку України : автореф. дис.канд. екон. наук: . – К. : Інститут економічного прогнозування НАНУ, 2005. – 16 с.
5. Сафонова О.Д. Сучасний стан страхового ринку України та основні проблеми його розвитку / О.Д. Сафонова. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: file:///C:/Users/Home/Downloads/echp_2014_1_22.pdf
6. Волкова В.В. Тенденції розвитку страхового ринку в умовах нестійкого ринкового середовища / В.В. Волкова // Економіка і регіон. - №1(56). – 2016.- ПолтНТУ.- С.17-24.
7. Страховий ринок України. Національна комісія з регулювання ринків фінансових послуг в Україні. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dfp.gov.ua>
8. Сподарева О.Г. Розвиток системи державного регулювання страхового ринку України / О.Г. Сподарева. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/18796/1/17-76-80.pdf>
9. Напрями вдосконалення державного регулювання страхової діяльності в Україні [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www.pravoznavec.com.ua/period/article/24691>